

УДК 379.134+91(07)

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ДО КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТСЬКОЇ РОБОТИ

Браславська О.В., Рожі І.Г.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

У статті охарактеризовано професійну підготовку майбутніх учителів географії до краєзнавчо-туристської роботи на засадах компетентісного підходу. Відображено теоретичний розвиток компетентісного підходу як у педагогічній освіті так і у краєзнавчо-туристській роботі. Розглянуто праці вітчизняних і зарубіжних авторів, які вивчали у своїх роботах дане питання. Описано напрями компетентісного підходу в підготовці майбутніх учителів географії до краєзнавчо-туристської роботи. Описано дефініції трактування компетентності як у словникових виданнях так і у авторських працях науковців.

Ключові слова: компетентісний підхід, професійна освіта, професійна підготовка, краєзнавчо-туристська робота, майбутній учитель географії, студент-географ.

Постановка наукової проблеми. У державних циркулярах, зокрема у Концепції розвитку професійної освіти, мету такої освіти визначено у «задоволенні потреб особистості, суспільства і держави в освітніх послугах із підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації різних категорій населення зважаючи на вимоги ринку праці; формування творчої, духовно багатой особистості з урахуванням її потреб, інтересів та здібностей, де основними принципа-

ми виступають випереджувальний характер професійної підготовки, неперервність, фундаменталізація, інтеграція професійної освіти, науки і виробництва; гнучкість і взаємозв'язок процесу професійного навчання з реструктуризацією та подальшим розвитком економіки і зайнятстю населення, регіоналізація професійної освіти, поєднання загальноосвітньої і професійної підготовки, стандартизація, єдність професійного навчання і виховання, екологізація, варіативність,

індивідуалізація і диференціація» [6]. Саме тому виникає нагальна потреба розгляду особливостей компетентного підходу в контексті професійної підготовки майбутніх учителів географії до краєзнавчо-туристської роботи.

Аналіз досліджень і публікацій. Формування професійної компетентності фахівця досліджували вітчизняні й зарубіжні науковці. Елькін М.В. (Формування професійної компетентності майбутнього вчителя географії засобами проектної діяльності) вказував, що саме професійна компетентність є проміжним етапом до професійної майстерності, метою для кожного конкретного учня, студента, працівника закладу освіти; Саюк В.І. (Розвиток професійної компетентності вчителів географії у системі післядипломної педагогічної освіти) виокремила педагогічні умови підготовки фахівців для розвитку їх професійної компетентності, які схарактеризовані як провідні чинники в організації навчання; Тімець О.В. (Теорія і практика формування фахової компетентності майбутнього вчителя географії у процесі професійної підготовки) довела, що професійна компетентність – це інтегральна характеристика особистісного становлення майбутнього вчителя (наявність мотивації навчання й ціннісних орієнтацій) та опанування ним професійної діяльності.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних основ формування компетентного підходу в контексті професійної підготовки майбутніх учителів географії до краєзнавчо-туристської роботи.

Виклад основного матеріалу. Основними якостями особистості вважаються здатність самостійно, швидко, якісно й безперервно удосконалювати свою компетентність у справі, де «компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [4, с. 2]. О. Абдуліна [1], Л. Ільїна [5] результатом підготовки фахівця вважають професіоналізм, що визначається ступенем оволодіння ним сучасним змістом і найновішими засобами вирішення професійних завдань, продуктивними способами їх здійснення. Ми підтримуємо іншу думку науковців, які не відкидаючи значення професіоналізму, визначають результатом підготовки майбутніх учителів сформованість їх професійної компетентності. Адже саме професійна компетентність майбутнього вчителя географії передбачає володіння глибокими знаннями з конкретної галузі діяльності, стійку мотиваційно-емоційну установку на досягнення високого результату, розвиток здібностей, особистісні якості, вміння професійно бачити, розуміти, ставити і розв'язувати навчально-виховні проблеми.

Сьогодні існує проблема чіткості орієнтирів компетентного підходу у вищій педагогічній освіті, що пояснюється розробкою чи оптимізацією її стандартів. Г. Селевко відзначає, що компетентнісний підхід означає поступову переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми з переважною трансляцією знань, формуванням навичок на створення умов для оволодіння

комплексом компетенцій, що визначають потенціал, здатності випускника до виживання й стійкої життєдіяльності в умовах сучасного багато факторного соціально-політичного, інформаційно й комунікаційно-насиченого простору [11, с. 138].

Англійський психолог Джон Равен у своїй роботі «Компетентність у сучасному суспільстві» на основі психологічної теорії компетентності визначає її як внутрішню мотивовану характеристику, яка пов'язана з системою особистісних цінностей, уявлень й очікувань, що пов'язані з механізмами функціонування суспільства й роллю людини в ньому [10, с. 12]. У рекомендаціях Ради Європи з питань оновлення освіти компетентність визначено як мету і результат освітнього процесу, що сприяє ефективним діям особистості у життєвих та професійних ситуаціях. Українські дослідники компетентного підходу за рубежом О. Локшина, В. Луговий та інші вказують на те, що Рада Європи визначила п'ять ключових компетентностей, які необхідні кожному освіченому європейцю:

1) політичні і соціальні компетентності, які передбачають здатність брати на себе відповідальність, брати участь у спільному прийнятті рішень, сприяти вирішенню конфліктів ненасильницьким шляхом, брати участь у функціонуванні і поліпшенні демократичних інститутів;

2) компетентності, пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві – поважне ставлення один до одного, розуміння, здатність жити в мирі з людьми інших національностей, культур, мов і релігій, вони визначають соціальну зрілість людини;

3) компетентності, які пов'язані з володінням усним та письмовим спілкуванням;

4) компетентності, пов'язані з розвитком інформаційного суспільства, тобто використання нових технологій, ефективне їх застосування тощо;

5) компетентності, що стосуються здатності й бажання вчитися протягом життя [7, с. 19].

Європейською довідковою системою (2005), пропонується вісім найважливіших компетентностей: спілкування рідною мовою; спілкування іноземною мовою; математична компетентність та базові компетентності в галузі науки і техніки; цифрова компетентність; навчання вчитися; міжособистісна, міжкультурна й соціальна компетентності, громадянська компетентність; підприємливість; культурна ідентифікованість.

Компетентнісний підхід у вищій педагогічній освіті розглядається як організація освітнього процесу, в якому метою навчання студентів виступає набуття сукупності компетентностей (інтегральна, загальна програмна та спеціальна фахова), що визначаються як професійна компетентність.

Варто звернути увагу, на доробок багатьох вчених, які доводять, що місцем заснування компетентного підходу в освіті стали США в 60-х роках ХХ століття. До кінця ХХ століття ідея була підхвачена й європейськими країнами (Великобританія, Німеччина, Франція та ін.).

Наприклад, американський дослідник Девід Мак Клеелланд ототожнив навички й властивості особистості, які існують поза когнітивними здібностями (самооцінка, саморегуляція, комунікація тощо) з складовими частинами компетентності, вказуючи, що саме вони прогнозують ефективність навчання, або виконання певної роботи. Його думку було розширено науковцями Англії, які до визна-

чення компетентності додали функціонального аспекту, який було покладено в основу «національної кваліфікаційної рамки» та в побудову системи навчання протягом життя: кожна особистість повинна вміти виконувати відповідну роботу й бути здатною продемонструвати високі стандарти в рамках своїх функціональних обов'язків на конкретному робочому місці [15, с. 24].

У Франції побутувала думка про компетентнісний підхід як потребу в розвитку індивідуальних поведінкових характеристиках [16, с. 82-83], що сприяло опису кваліфікаційних вимог засобом чітко визначених компетентностей. Отже, підходи щодо впровадження компетентнісного підходу у сферу вищої освіти в державах зарубіжжя розкривають можливі шляхи його утвердження в освітньому процесі в Україні, розкриваючи найактуальніші аспекти історичного досвіду.

Реорганізація й перегляд мережі закладів вищої освіти в Україні зумовлюють потребу в їх випереджальному інноваційному розвитку й створенні умов для самореалізації майбутнього фахівця, набуття ним вміння працювати в умовах оновленого суспільства [3, с. 3].

Результатом професійної підготовки майбутніх учителів географії до краєзнавчо-туристської роботи вважатимемо сформованість його професійної компетентності на основі компетентнісного підходу в освіті. Цей підхід у підготовці майбутнього вчителя є методологічною програмою, зорієнтованою на прогнозоване досягнення якісного результату освіти, генерування перспективних ідей і чинників, під впливом яких він складатиметься, на вивчення краєзнавчих аспектів педагогічної діяльності, освоєння, реалізації креативних ідей та педагогічних технологій досягнення цього результату. Напрямами його використання у підготовці майбутніх учителів географії до краєзнавчо-туристської роботи вбачаємо: дидактичний – спрямований на формування їх знань і вмінь з краєзнавства і туризму; професійний – визначення здатності до діяльності через з'ясування рівня мотивації й готовності до даного виду роботи в нестандартних умовах туристського походу; креативний – дослідження рівня професіоналізму, інноваційного потенціалу; рефлексивний – вивчення сфери самосвідомості студента-географа й його самостійності у краєзнавчо-туристській роботі.

Намагаючись пояснити природу розмежування складових частин компетентності та компетентність в цілому звертаємо увагу на погляди зарубіжних й українських дослідників. Зокрема А. Хуторський складові частини компетентності визначає як «сукупність взаємозв'язаних якостей особи (знань, умінь, способів діяльності, досвіду) і є відчуженою, наперед заданою соціальною вимогою (нормою) до освітньої підготовки учня, необхідної для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері» [13, с. 141], а компетентність як «сукупність особистісних якостей учня (ціннісно-змістовних орієнтацій, знань, умінь, навичок, здібностей), обумовлених досвідом його діяльності в певній соціально й індивідуально-значимій сфері» [14, с. 256].

В. Байденко, розробляючи державний циркуляр в компетентнісному форматі визначає складові частини компетентності як «здатність робити щось добре, ефективно в широкому форматі

контекстів з високим ступенем саморегуляції, саморефлексії, самооцінки, з швидкою, гнучкою й адаптивною реакцією на динаміку обставин і середовища; відповідність кваліфікаційним характеристикам з урахуванням вимог локальних і регіональних потреб ринків праці; здатність виконувати особливі види діяльності й робіт у залежності від поставлених завдань, проблемних ситуацій» [2, с. 5]. Український науковець В. Луговий розмежує ці поняття так: «Компетентність – інтегральна характеристика особистості, яка розкладається на диференціальні компетентності [8, с. 8].

Збільшення ролі краєзнавчо-туристичної роботи майбутніх учителів географії зумовлене тим, що в сучасних закладах вищої педагогічної освіти на неї звернено особливу увагу, відбуваються зміни методичної системи проведення краєзнавчо-туристичних досліджень у школі, постійне розширення сфери застосування краєзнавчої інформативної й організації туристичних акцій в освіті [9, с. 3].

Тому курс на компетентнісний підхід до краєзнавчо-туристської роботи студентів-географів стає одним з головних векторів їх професійної підготовки. Доцільність опори на компетентнісний підхід вмотивована створенням умов для психологічної, теоретичної і практичної підготовки майбутнього вчителя географії до краєзнавчо-туристської роботи: якісно виконувати функції й завдання, моніторити результати за ustalеними критеріями, зіставляти їх згідно з чинними соціальними, державними й освітніми вимогами. Відповідно до вимог компетентнісного підходу, мають бути створені педагогічні умови для трансформації набутих студентами знань у реальну професійну діяльність, що дає їм змогу адекватно й ефективно діяти під час краєзнавчих досліджень у специфічних умовах туристських походів.

О. Тімець фахову компетентність майбутнього вчителя географії, що на її думку разом із психологічною, дидактичною, методичною, комунікативною й управлінською входить до складу професійної охарактеризувала так: це «інтегральна характеристика особистісного становлення майбутнього вчителя (наявність мотивації навчання й ціннісних орієнтацій) та опанування ним професійною діяльністю, що пов'язано зі здатністю осмислено засвоювати комплекс знань, умінь і способів діяльності з конкретного предмета (географії) й володіння логічними операціями (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) з фундаментальних і спеціальних географічних дисциплін; уміння самостійно працювати, вести пошуково-дослідну діяльність у визначеному колі питань та прагнути до постійного професійно-особистісного розвитку» [12, с. 32].

Методологічна, теоретико-практична основа та реальні шляхи технологічного забезпечення компетентнісної освіти у вищій школі позиціонуються в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. Спільною для всіх науковців є думка про обов'язковість створення умов особистісно орієнтованого педагогічного процесу з суб'єктністю позиції студента у її структурі. З окресленого контексту можна виокремити проблему формування професійної компетентності майбутніх

учителів географії, що уможливило становлення його як суб'єкта на етапі професійної підготовки, а також у процесі подальшого власного професійного становлення.

Отже, здійснення краєзнавчо-туристської роботи на засадах компетентнісного підходу – сукупність загальних принципів, визначення цілей даного виду роботи, відбір змісту краєзнавчо-туристської підготовки, організація освітнього процесу й оцінка освітніх результатів майбутніх учителів географії за інноваційними технологіями.

Висновки. Доцільність опори на компетентнісний підхід у підготовці майбутнього вчителя

географії до краєзнавчо-туристської роботи визначена тим, що створюються умови для формування у нього психологічної, теоретичної і практичної готовності якісно виконувати її функції і завдання, моніторингу результатів за виробленими критеріями та зіставлення їх згідно з чинними соціальними, державними й освітніми вимогами. За вимогами компетентнісного підходу мають бути створені педагогічні умови для трансформації набутих студентами знань у реальну професійну діяльність, що дозволяє їм адекватно й ефективно діяти в специфічних умовах туристських походів.

Список літератури:

1. Абдуллина А.А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего образования* / А.А. Абдуллина. – М.: Просвещение, 1990. – 142 с.
2. Байденко В.И. *Концептуальная модель государственных образовательных стандартов в компетентностном формате (дискуссионный вариант)* : материалы ко второму заседанию методологического семинара / В.И. Байденко. – М.: Издательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 19 с.
3. Браславська О.В. *Компетентнісний підхід – сучасна платформа модернізації професійної підготовки майбутніх учителів* / О.В. Браславська, І.Г. Рожі // Четверта Міжнародна науково-практична конференція «Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи», 11-12 жовтня 2018 р. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2018 р. – С. 17-20.
4. Булава Л.М. *До укладання освітньо-професійних програм спеціалізації 014.8. Середня освіта (Географія)* / Л.М. Булава // *Освітні й наукові виміри географії* : зб. матер. Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю спеціальності «Географія» та 15-річчю кафедри географії та краєзнавства Полтавського національного педагогічного ун-ту імені В.Г. Короленка (м. Полтава, 25-26 квітня 2016 р.) / відп. ред. С.М. Шевчук. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2016. – С. 25-30.
5. Ильина Л.Н. *К вопросу о профессионализме деятельности учителя физической культуры* / Л.Н. Ильина // *Теория и практика физической культуры*. – 1994. – № 3-4. – С. 9-11.
6. *Концепція розвитку професійної освіти в Україні* : Проект // *Освіта України*. – 2003. – № 62-63. – 12 серпня. – С. 4.
7. Локшина О. *Розвиток компетентнісного підходу в освіті Європейського Союзу* / О. Локшина // *Шлях освіти*. – 2007. – № 4. – С. 16-21.
8. Луговий В.І. *Компетентності та компетенції* : поняттєво-термінологічний дискурс / В.І. Луговий // *Вища освіта України*. – № 3 (додаток 1). – 2009 р. Тем. вип. «Педагогіка вищої школи : методологія, теорія, технології». – К.: Гнозис, 2009. – С. 8-14.
9. Рожі І.Г. *Краєзнавчо-туристична робота в системі освіти* / І.Г. Рожі, О.В. Браславська // *Треті Сумські наукові географічні читання: збірник матеріалів української наукової конференції (Суми, 12-14 жовтня 2018 р.)* / СумДПУ імені А.С. Макаренка, Сумський відділ Українського географічного товариства; [упорядник Корнус А.О.]. – Суми, 2018. – С. 17-19.
10. Равен Дж. *Компетентность в современном обществе : выявление, развитие и реализация* / Дж. Равен; пер. с англ. – М.: Когито-Центр, 2002. – 396 с.
11. Селевко Г. *Компетентности и их классификация* / Г. Селевко // *Народное образование*. – 2004. – № 4. – С. 138-143.
12. Тімець О.В. *Формування фахової компетентності майбутнього вчителя географії у процесі професійної підготовки* / О.В. Тімець // *Монографія*. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2010. – 328 с.
13. Хуторской А.В. *Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированой парадигмы образования* / А.В. Хуторской // *Народное образование*. – 2003. – № 2. – С. 18-24.
14. Хуторской А.В. *Компетентностный подход к моделированию последипломного образования* / А.В. Хуторской, Л.Н. Хуторская // *Теория и практика последипломного образования* : сб. науч. статей / под ред. А.И. Жука. – Гродно: ГрГУ, 2003. – С. 256-260.
15. Cheetham G. *Towards a holistic model of professional competence* / G. Cheetham, G. Chivers // *Journal of European Industrial Training*, 20(5). – 1996. – P. 20-30.
16. Haddadj S. *Introduction a la gestion des competences* / S. Haddadj, D. Besson // *Revue française de gestion*. Janvier-février, 2000. – P. 82-83.

Браславская О.В., Рожи И.Г.

Уманский государственный педагогический университет
имени Павла Тычины

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В КОНТЕКСТЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ГЕОГРАФИИ К КРАЕВЕДЧЕСКО-ТУРИСТСКОЙ РАБОТЕ

Аннотация

В статье охарактеризовано профессиональную подготовку будущих учителей географии в краеведческо-туристической работе на основе компетентностного подхода. Отражено теоретическое развитие компетентностного подхода, как в педагогическом образовании так и в краеведческо-туристической работе. Рассмотрено труды отечественных и зарубежных авторов, которые рассматривали в своих работах данный вопрос. Описано направления компетентностного подхода в подготовке будущих учителей географии в краеведческо-туристической работе. Описано дефиниции трактовки компетенции, как в словарных изданиях так и в авторских работах ученых.

Ключевые слова: компетентностный подход, профессиональное образование, профессиональная подготовка, краеведческо-туристическая работа, будущий учитель географии, студент-географ.

Braslavska O.V., Rozhi I.H.

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

COMPETENCE BUILDING APPROACH IN CONTEXT OF PROFESSIONAL PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF GEOGRAPHY TO REGIONAL-TOURIST WORKS

Summary

The article describes the training of future teachers of geography for regional studies and tourism work on the basis of a competent approach. The theoretical development of a competent approach, both in pedagogical education and in regional studies and tourism work is shown. The article deals with the works of domestic and foreign authors who considered this issue in their works. Described directions of its use in the preparation of future geography teachers for regional studies and tourism work. The definitions of the interpretation of competence are described, both in the vocabulary and in the authors' works of the scientists.

Keywords: competency approach, vocational education, vocational training, regional tourism and tourism work, future geography teacher, student-geographer.